

РАЗУМЕННЕ ПАЛІТЫЧНАГА ПРАЗ ЛІТАРАТУРУ. АСНОЎНЫЯ АРГУМЕНТЫ

*Максім Казлоў
Мінск, Беларусь*

У працы разглядаецца праблемнае поле вывучэння свету палітычнага праз зварот да літаратурных твораў у якасці прыкладу магчымых сацыяльных канструктаў ці рэжымаў, якія дапамагаюць зразумець маладым людзям «механіку» палітычных з'яў. Падкрэсліваецца станючая рыса ўзнаўлення культурных кодаў найбольш важных твораў, якія асвятляюць ключавыя моманты палітычнай рэальнасці.

Ключавыя словы: Палітыка, літаратура, культура, адукацыя, утопія

Сёння вельмі цяжка прыцягнуць маладога чалавека да разумення складаных пытанняў, звязаных з палітыкай. Так ці інакш, сутыкаючыся з цяжкасцямі пры ўсведамленні палітычнага, ён імкнецца запоўніць чымсьці гэты прабел, што яму больш зразумела, паколькі ўвесь масіў фактаў, які існуе, велізарны. І калі чалавек не выбраў сваёй прафесіяй вывучэнне палітыкі, то яму будзе вельмі складана зразумець працэсы, якія адбываюцца і ўдзельнікам якіх ён з'яўляецца.

Аднак, палітыкай, як і іншымі блізкімі сферамі, працяты ўвесь соцыум. Таму такі погляд сам з'яўляецца павярхоўным. Сучасныя маладыя людзі дзякуючы тэхналогіям і культуры (у тым ліку і масавай, досыць паглядзець, як прайграваецца грэцкая міфалогія праз розныя фільмы) у цэлым не з'яўляюцца «*tabula rasa*». Яны досыць дасведчаныя аб працэсах і выдатна ўсведамляюць сваю ідэнтычнасць ці ідэалагічную прыналежнасць да аднаго з палюсоў ў ідэалагічным спектры і назваць веды маладых людзей павярхоўнымі недарэчна (у дадзеным выпадку пра працэнтных адносінах і якасці гаворка не ідзе). Аднак, як канструюецца разуменне палітычнага сёння? Што ёсць палітыка, улада, ідэалогія? Традыцыйная схема - гэта сацыялізацыя, якую праходзіць чалавек пачынаючы ад сям'і і далей на працягу ўсяго жыцця. Да гэтага можна дадаць вялікі ўплыў сацыяльны сетак, якія прадастаўляюць пастаянныя «online» факты і звесткі пра палітыку. Варта заўважыць, што частка гэтага кантэнту перайшло ў форму «*me me*» [2]. Тут мага пагадзіцца, што яны перадаюць культурныя адзінкі, якія пашыраюць гарызонт індывіда (праўда, у гісторыі ўжо існавалі «заменнікі», напрыклад, «Характары» - Теофраста, «Карабель дурняў» - Себасцяна Бранта або «Пахвала дурасці» Эразма Ратэрдамскага). Тым не менш, гэтыя творы былі «ўтылітарны» і даступны для невялікага кола, у адрозненні ад дня сённяшняга, выконваючы як станючыя, так і адмоўныя задачы.

Аднак, як ня крытыкавалася і не ставілася пад сумнеў маладая публіка, яна застаецца чытаючай. Пытанне ў якіх аб'ёмах і што? Калі гэта тычыцца класічных твораў школьнай праграмы - гэта адно (іх уплыў велізарна, дастаткова згадаць твор «Новае сукенка караля» Ганса Хрысціяна Андэрсана, у якім прысутнічае тонкая грань разумення

ці інтэрпрэтацыя канцэпта ўлады ў сваім філасофскім аспекце ці проста палітычная сатыра, якая выпрацоўвае крытычнае мысленне на дзеянні ўлады). Але, калі гэта тычыцца пытанняў палітычнага, гэта зусім іншая справа.

З усяго спектру, на наш погляд, варта абраць праблемы палітычных рэжымаў, або іх крайнасьцяў і спецыфічнага ідэалагічнага канцэпта «утопіі». У залежнасці ад культурнай прасторы, першыя асацыяцыі з тэрмінам «таталітарны» могуць узнікнуць менавіта дзякуючы літаратурных твораў (хутчэй, гэта бліжэй краінам, якія не былі «палігонам» для рэалізацыі гэтых саміх «канцэптаў». Іншая справа, калі гістарычная памяць перадае з пакалення ў пакаленне гэтыя тэрміны, якія суадносяцца з рэальнымі падзеямі). Яны адказваюць тым характарыстыках, якія фарміруюць разуменне «рэжымаў» у сучаснай моладзі, якая прайгравае, так ці інакш, праз сацыяльныя сеткі і «тэме». У дадзеным выпадку не варта ўлічваць гістарычна існавалі або выдуманых рэжымы (іх, у любым выпадку, пераносяць на дзень сённяшні параўноўваючы нешта), якія апісваюць аўтары. Для іх - гэта палітычная сатыра. Трагедыя ў тым, што часам сярод радыкалаў (неафашыстаў, «сталіністаў» і нават «чорносотенцев» можна пачуць, што рэпрэсій ці канцэнтрацыйных лагераў не існавала - гэта выдумка. Або свежыя прыклады месіяніста адной сістэмы, для якой існуе толькі адзін «народ»).

Але гаворка не пра гэта. Нам важна само паняцце, якое прайграваецца пры ўжыванні тэрмінаў «таталітарны» або «ўтопія». Па сутнасці, гэтыя тэрміны перасталі быць толькі навуковай тэрміналогіяй (яны, у прынцыпе, ніколі і не былі асабліва навуковымі. Напрыклад, слова «таталітарны» мае лацінскае паходжанне, даслоўна «ўвесь», «цэлы» або «ўтопія» - грэцкага паходжанне і азначае «месца, якога няма». Гэта вельмі складанае пытанне - ці з'яўляецца «слова» навуковым тэрмінам ці не. Дастаткова сказаць, што дэмакратыя ў розныя часы тлумачылася па-рознаму, у тым ліку і сёння, дзе яго афарбоўка набывае той пасыл (культуры), у якім знаходзіцца суб'ект. Аднак, сучасныя тэхналогіі даюць магчымасць паглядзець на гэта пад іншым вуглом гледжання. Такім чынам, найбольш вядомыя творы, звязаныя з рэжымамі і «ўтопіяй», якія ў нашы дні ператварыліся ў культурныя адзінкі і якія ўплываюць і задаюць кірунак для разумення сутнасці нашага пытання, звязанага з палітычным. на наш погляд такія з'яўляюцца, вядома, творы, як «Сучасная Ўтопія» Герберта Уэлса; «Мы» Яўгена Замяціна; « О гэты дзівосны новы свет» Олдоса Хакслі; «1984», «Жывёльны двор» Джорджа Оруэла; «451 градус па Фарэнгейце» Рэя Брэбэры; «1985» Энтані Бёрджэса; «Футуралягічнага кангрэс» Станіслава Лема. Зразумела, спіс не поўны, але вельмі важкі. Гэта толькі асноўныя фундаментальныя працы, якія даюць разуменне таталітарнага і ўтапічнага ў палітычным. Можна пагадзіцца, што гэта толькі мастацкія творы, больш за тое - гэта сатыра. Але, з іншага боку, іх уплыў велізарна, яны сталі той культурнай асновай, з якой пачынаецца фармавацца палітычнае.

Калі прыняць навуковую скрану пытання і паспрабаваць выявіць прыкметы таталітарнага рэжыму, могуць узнікнуць праблемы. Вядомая праца «Таталітарная дыктатура і аўтакратыя» (1956 г.) [5], напісаная Карлам Фрыдрыхам і Збігневам Бжэзінскім, змяшчае цэлы спектр фармулёвак, выяўляючы таталітарны рэжым. Прывядзём некаторыя з іх, а менавіта: наяўнасць адной ўсёабдымнай ідэалогіі; адной партыі; планавая эканоміка; цензура і г.д. Разам з тым, самі аўтары і спецыялісты згаджаюцца, што ў рэальнасці, нават у найбольш вядомых таталітарных сістэмах (сталінскі і гітлераўскі рэжымы), не маглі знішчыць «індывіда» або групу і, не дакранаючыся прыватнасцяў, заўсёды існавала апазіцыя (асобнае пытанне - якія інструменты былі ў рэжыма для яе знішчэння і пры гэтым асобны філасофскае пытанне - ці мог рэжым знішчыць чалавека наогул, аж да фізічнага знішчэння?) і, адпаведна, нават у дэмакратычных дзяржавах маглі быць прыкметы і элементы таталітарных рэжымаў. Існуе шмат цікавай навуковай літаратуры, сярод якой можна прывесці працу «Вытокі таталітарызму» (1951 г.) [1] Ханна Арэнт, якая вельмі падрабязна перадае сутнасць пытання. Але, на жаль, гэта «вузкасפעцыяльная» праца, і, як гаварылася ў пачатку, малады чалавек хутчэй запазычыць гэтыя паняцці з кніг Оруэла, чым з іншых крыніц

(іншае пытанне - дзякуючы сацыяльным сеткам і інтэрнэту, ці гатовы ён у цэлым пашырыць мяжу палітычнага праз зварот да тых жа працам Ханны Арэнт).

Работы Оруэла, Хакслі выйшлі за межы проста літаратурных твораў, яны сталі сувязным звяном з самай палітыкай ці яе часткай. Вядомыя крылатыя слоганы з кнігі «1984»: «ВАЙНА ЁСЦЬ МІР СВАБОДА ЁСЦЬ РАБСТВА НЯВЕДААННЕ ЁСЦЬ СІЛА» або « $2 + 2 = 5$ » [3, с. 9] (трэба прызнаць, што навамоўе з'яўляецца асобнай тэмай. Аднак, сёння аналёгіі з палітыкай «постпраўды» [6] відавочныя), яны ўплываюць на самую палітыку. Дастаткова паглядзець, як палітэхнолагі выкарыстоўваюць гэтыя творы ў сваіх кампаніях (першая сатыра была звязана з кампаніяй Apple і кнігай «1984» [7]). З вялікай упэўненасцю можна сказаць, што дзякуючы гэтым літаратурным творам, прыходзячы ў аўдыторыю, маладыя людзі ўсведамляюць і разумеюць сэнс часткі палітычнага (у некаторых выпадках нават больш, чым сам выкладчык, які скаваны метадалагічнай аргументацыяй фактаў).

Здольнасць пэўнай літаратуры дапамагаць разумець свет палітыкі часта ігнаруецца, аднак, сіла гэтых твораў закліканая ствараць і падтрымліваць вобраз канструктаў, з якімі чалавек сутыкнуўся ў XX стагоддзі, як папярэджанне наступным пакаленням, нават праз жорсткі ў іх гумар. Як пісаў вядомы рускі філосаф Н. А. Бярдзьеў перасцерагаючы, што «... утопіі апынуліся значна больш ажыццяўляльнымі, чым здавалася раней. І цяпер стаіць іншае пакутлівае пытанне, як пазбегнуць канчатковага іх ажыццяўлення (...) Утопіі здзяйсняльныя. (...) Жыццё рухаецца да ўтопіяў» [4, с. 5].

1. Арэндт, Х. Истоки тоталитаризма / Х. Арэндт. – М. : ЦентрКом, 1996. – 672 с.
2. Докинз, Р. Эгоистичный ген / Р. Докинз. – М. : АСТ, 2013. – 512 с.
3. Оруэлл, Д. 1984: роман; Скотный Двор: сказка-аллегория / Д. Оруэлл. – М. : АСТ, 2010. – 349 с.
4. Хаксли, О. О дивный новый мир / О. Хаксли. – М. : АСТ, 2010. – 284 с.
5. Friedrich, Carl J. Totalitarian dictatorship and autocracy / Carl J Friedrich; Zbigniew Brzezinski. – New York. : Praeger, 1956. – 346 p.
6. <https://www.economist.com/news/briefing/21706498-dishonesty-politics-nothing-new-manner-which-some-politicians-now-lie-and>
7. [https://fr.wikipedia.org/wiki/1984_\(publicité\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/1984_(publicité))